

İCTİMAİ NƏQLİYYATDA DAVRANIŞ MƏDƏNİYYƏTİ

Elmi-kütləvi toplu

**“Azta” Nəşriyyatı
Bakı – 2020**

Layihə rəhbəri, tərtibçi-redaktor:
Aydın Xan Əbilov, yazıçı-kulturoloq

Rəyçi:
Rasim Məmmədov
Sabitlik və İnkişaf Mərkəzi
İctimai Birliyinin sədri

İctimai nəqliyyatda davranış mədəniyyəti.
Bakı, «Aztar» nəşriyyatı, 2020, 40 səh.

Bu toplu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası (2020-ci il birinci qrant müsabiqəsi) Bakı Nəqliyyat Agentliyi ilə birlikdə təşkil etdiyi, Sabitlik və İnkişaf Mərkəzi İctimai Birliyi tərəfindən həyata keçirilən “Nəqliyyata ictimai nəzarət”: ictimai nəqliyyatda sivil davranış mədəniyyətinin inkişafına dəstək” adlı beşaylıq layihə çərçivəsində nəşrə hazırlanaraq çap olunub.

İCTİMAİ NƏQLİYYAT – İCTİMAİ NƏZARƏT!

Etiket - cəmiyyətdə insanların qəbul etdiyi norma və davranış qaydalarıdır. İctimai nəqliyyatdan istifadə edən şəxslər davranış normalarına xüsusi diqqət verməlidir ki, sosial birgəyaxarlıq prinsipləri pozulmasın. Uşaqdan tutmuş böyüyə kimi hər kəs ictimai nəqliyyatda necə davranmağı bilməlidir. Bunlar bütün dünyada qəbul edilən etiket - davranış qaydalarıdır. İstənilən sivil cəmiyyət üçün keçərli olan bu qaydaları bilməyiniz, ən başlıcası onlara riayət etməklə özünüzü narahat hiss etməyəcəksiniz və mədəni, təhsilli, nəzakətli görünəcəksiniz.

Qloballaşan zəmanədə, sivil cəmiyyətdə etiket və davranış qaydalarının tətbiqi zəruridir. Xüsusən də ictimai nəqliyyatda və sosial mühitdə bunlara daha böyük ehtiyac duyulur.

İctimai nəqliyyatda davranış qaydaları

Şəhərdaxili yollarda müxtəlif qəzalar zamanı xəsarət alanların böyük hissəsi ictimai nəqliyyatdan istifadə edən sərnişinlərdir. Bu nəqliyyat vasitələrinin toqquşması zamanı, sərnişinlərin özləri tərəfindən təhlükəsizlik qaydalarına ciddi əməl edilməməsi ilə əlaqədardır.

Yol hərəkəti qaydalarında yazılır: “Sərnişin dedikdə, sürücüdən başqa hər hansı bir nəqliyyat vasitəsində olan şəxs, habelə nəqliyyat vasitəsinə girən və ya çıxan vətəndaş nəzərdə tutulur”. Çox adam düşünür: “Yol hərəkəti qaydaları sürücülərə və piyadalara şamil olunur. Mən sərnişinəm, məni aparırlar, ona görə də sürücü məsuliyyət daşıyır”. Ancaq bu, tamamilə doğru deyil, hər kəsin öz məsuliyyəti var.

Çox vaxt sərnişinlər bir avtobusa və ya tramvaya minməyə tələsirlər, sürücülər isə ictimai dayanacaqlarda daha sürətlə yola düşürlər. Bu zaman bir çox hallarda sərnişinlər bir-birinə dəyirlər, çünki çox adam tutacaqlardan yapışmır. Belə hallarda təkcə özlərinə deyil, digər sərnişinlərə də xəsarət yetirirlər.

İctimai nəqliyyat vasitəsinə daxil olanda bu qaydaları gözləmək vacibdir:

- İctimai nəqliyyatı idarə edənlərə - sürücülərə əlavə suallar vermək, onları məşğul etmək olmaz;
- avtobusa, metroya, taksiyə, qatara daxil olarkən, öz növbənizi gözləyin, ətrafdakıları itələməyin, kobudluq etməyin;
- ictimai nəqliyyatdan çıxanda ətrafinıza diqqətlə baxın: ola bilər kiməsə köməyiniz lazımdır;
- istənilən nəqliyyat vasitəsində nəsə yemək, yaxud içmək etik sayılmır;
- ictimai yerdə musiqiyə yüksək səsle qulaq asmaq olmaz;
- smartfonla, yaxud telefonla ucadan danışmaq düzgün deyil.

Pandemiya və ya karantin dövründə mütləq nəzərə alınmalıdır:

- İctimai nəqliyyata daxil olarkən, mütləq tibbi maskadan, yaxud xüsusi qoruyuculardan yararlanın, əlcəkdən istifadə edin;
- ictimai yerlərdə və nəqliyyat vasitələrində sosial məsafəyə xüsusi diqqət yetirin;
- ictimai nəqliyyatdan istifadə edərkən, mütləq həm daxil olanda, həm də çıxandan sonra əllərinizi dizinfeksiya vasitələri, yaxud tibbi spirt ilə təmizləyin;
- ictimai nəqliyyatdan istifadə edərkən sıxlığa fikir verin;
- ictimai nəqliyyatda asqırarkən, öskürərkən, əsnəyərkən, habelə, danışan zaman, ağzınızı və burnunuzu ovçunuzla, birdəfəlik kağız və ya cib dəsmalı ilə, bunlara da imkan olmayanda, dirsəyinizlə tutun;
- çöldən qayıdarkən, evə daxil olarkən, ən azı 20 saniyə isti su və sabunla əl-qolunuzu, sifətinizi yuyun.

İctimai davranış qaydalarına daxildir:

- İstənilən nəqliyyat vasitəsindən çıxarkən yaşlıların, qadın və uşaqların rahat - asan enməsinə kömək edin;
- əlillərə, uşaqly analara, hamilə qadınlara, yaşly xanımlara və qoca kişilərə, balacalara, ahıllar, xəstələrə, xəsarət alanlara, yaxud yaralılara yol verin və oturmağa şərait yadan;
- dostlarınızla yol gedirsinizsə, problemlərinizi uca səsle müzakirə etmək ədəbli sayılmır.
- hərəkətdə olan nəqliyyat vasitəsində ciddi ehtiyac duyulmursa, addımlamayın;
- oturacaqların üstünə qalxmayın, qapıların qarşısında durmayın, bağlı qapılara söykənməyin;
- ictimai nəqliyyatda saçınızı daramayın, burnunuzu qurdamamayın, ucadan gülməyin, şiddətlə ağlamayın;
- siqaret çəkməyin, çeynədiyiniz saqqızı döşəməyə, yaxud bayıra atmayın;
- nəqliyyat vasitəsinin divarlarını və oturacaqlarını cızmayın, korlamayın;
- ayaqüstə dayanmaqda çətinlik çəkən birinə yol verin (ana və körpə, əngəlli, yaşly, xəstə, sərxoş və b.);
- trolleybus və avtobus arxadan, tramvayı isə ön tərəfdən keçin;
- bel çantanız varsa, avtobusa girən zaman onu çıxarın;
- çiyin çantanız arxanızda asılırsa, çıxarın və yanınıza qoyun.
- növbəsiz bilet almayın – kart yükləməyin, nəqliyyat vasitəsinə kobudluqla soxulmağa can atmayın.

İctimai nəqliyyatda təhlükəsiz səyahət etmək üçün bu sadə qaydalara əməl etməlisiniz:

- İzdihamlı nəqliyyat vasitələrinə girməyin.
- girişdən istifadə etməmişdən əvvəl nəqliyyatdan çıxanları sərbəst buraxmaq lazımdır.
- qapılarda sıxılmamaq üçün ictimai nəqliyyatdan çıxmadan son ana qədər oturmağa çalışmayın.
- qapıların avtomatik bağlanmasına mane olmayın. Sürücü, qapıların bağlılığına əmin olmadan da hərəkətə başlaya bilər. Nəticədə siz, yaxud hər hansı bir sərnəşin qapılar arasında sıxıla bilərsiniz.
- qapılara söykənməyin: təsadüfən yolda açıla bilər, başınızı və əllərinizi pəncərə şüşələrinə yapışdırmayın, bayıra çıxarmayın.
- nəqliyyat vasitələrinin pilləkənləri üzərində dayanmayın.
- ictimai nəqliyyatda olarkən, qəfil əyləc və ya dayanma halında təcili tutacaqlardan tutun. Hər hansı bir təhlükəni əvvəlcədən hiss etmək, onlara reaksiya verməyə vaxt tapmağınız üçün hərəkət istiqaməti üzrə qalmağınız məsləhətdir.
- nəqliyyat vasitəti dayandıqdan və qapıları açdıqdan sonra, sərnəşinlər çıxmağa başlayanda, kimi işə itələməyin və əsəbləşməyin. Yaşlılara, əlillərə və uşaqlara çıxmağa kömək edin.
- ictimai nəqliyyatdan endikdən sonra digər sərnəşinlərin çıxmasına mane olmamaq üçün kənara bir neçə addım atın.

Unutmayın: ictimai nəqliyyatdan istifadə qaydalarını pozanda özümüzün həyatınıza və digər sərnəşinlərin həyatına təhlükə yaradırsınız!

Nəzakətli olun ki, sizə qarşı da eyni nəzakətlə davranırlar!

Aydın Xan Əbilov

ETİKA VƏ ETİKET BAXIMINDAN İCTİMAİ DAVRANIŞ QAYDALARI

İşgüzar - qarşılıqlı münasibətlər zamanı insanın davranışı onun şəxsi keyfiyyətləri, məsələn vicdan, şərəf, ləyaqət, xeyirxahlıq və s. xüsusiyyətləri ilə bağlıdır.

Vicdan - öz əməllərinin mənəvi cəhətdən dərk edilməsi deməkdir. Vicdan insanı pis əməllərdən çəkindirən və öz davranışlarına həssas yanaşmağı tələb edən faktordur. Vicdan borc kimi mə-nəvi kateqoriya ilə sıx bağlıdır. Borc hər bir fərdin öz xidməti və vətəndaş vəzifəsini, cəmiyyət, kollektiv, ailə, dostlar qarşı- sında vicdanlı icrasındadır;

Vəzifə borcu - insan təkcə öz davranışlarına görə deyil, həm də başqa şəxslərin qarşısında da məsuliyyət daşıyır. Şərəf, ləyaqət insanı öz xidməti, vətəndaş və peşə vəzifələrini məsuliyyətli şəkildə yerinə yetirməyə, dürüst olmağa və özünə hörməti ifadə edir;

Ləyaqət - insana öz maraqlarına görə alçalmağa və başqaları tərəfindən təhqir olunmasına, dözməyə imkan vermir;

Alicənablıq - bu insanın öz maraqlarını başqalarının maraqlarına qurban vermək qabiliyyətidir. Bu mənəvi davranışın ən yüksək keyfiyyətidir.

Şəxsin mənəvi keyfiyyətləri: vicdan, borc, şərəf, ləyaqət, xeyirxahlıqdır.

Ünsiyyətlə bağlı mənəvi tələblər: nəzakətlik, dəqiqlik, düzgünlük, təvəzökarlıq bunlar etiketə aid edilir;

Nəzakətlik - insanlara onların ləyaqətinə hörmətli münasibət deməkdir. Nəzakətliyin mahiyyəti xoş niyyətdir. Nəzakət özünü müxtəlif formada göstərə bilər. Nəzakətin bir çox səmimiyyət çalarları var. Düzgünlük, incəlik, hörmət və s.

Düzgünlük - bir qədər vurğulanmış, rəsmi, quru, kübarlıq, bacarıq, hər hansı bir vəziyyətdə, o cümlədən, münaqişələrin

həllində özünü aparmaq. Ünsiyyət zamanı həm özünün, həm də tərəfdaşının ləyaqətini qorumaq;

Hörmət - adətən böyüklərə nəzakət, sayğı, valideynlərə hörmət kimi keyfiyyətlər hər hansı bir yazılı və yazılmamış qaydalara daxil olmuşdur. Xalqın ənənələri yaşlılara hörmət etmək, valideynləri sevmək, qadınlara sayğı deməkdir;

Dəqiqlik - əxlaq normasıdır. Onun ictimai həyatda, biznesdə pozulması müqavilələrin yerinə yetirilməməsinə, mühüm vəzifələrin pozulmasına gətirib çıxarır. İş dünyasında gecikən birinə güvənməmək lazımdır. Vaxtınızı dəyərləndirin. Dəqiqlik padşahların xeyirxahlığı və bütün yaxşı insanların vəzifəsidir. Bunu ilk dəfə Fransız kralı XVIII Lyudovik demişdir;

Təvəzökarlıq - yüksək etik mədəniyyətin təzahürüdür. Özünü qiymətləndirmələrdə məhdudiyət, digər insanların zövqlərinə hörmətlə yanaşmaq və s. Təvəzökar adam heç vaxt özünü düşünmür, özünü görkəmli şəxsiyyət, başqalarından daha ağıllı saymır, özü üçün heç bir güzəşt tələb etmir. Deyl Karnegi deyirdi ki, “Yalnız özü haqqında danışan bir şəxs özü haqqında düşünür və insan əgər özü haqqında düşünürsə, demək o, etibarsız və mədəniyyətsizdir. O, necə təhsilli olursa olsun, mədəniyyətsizdir”;

Nəzakətli olmaq – baçqasını çətinlikdən, narahatçılıqdan birinci xilas etmək cəhdi. Nəzakətli adam nəqliyyatda birinci olaraq, qadınlara, əlillə, qocaya yer təklif edəcək. Nəqliyyatdan düşəndə onların xahişini gözləmədən yolu keçməyə kömək edəcək. Ünsiyyət üçün ümumi qəbul edilmiş mənəvi tələblər mədəniyyətin əsasını təşkil edir.

Kommunikativ mədəniyyət - təşkilatın bilik bacarıqları, insanların qarşılıqlı əlaqəsi və işgüzar mühitdə səmərəli münasibətlər, iş ortaqları ilə psixoloji əlaqə yaratmaq, kommunikasiya prosesində dəqiq anlaşılmaya nail olmaq, şəriklərinin davranışlarını proqnozlaşdırmaq, tərəfdaşlarının davranışlarını istənilən nəticəyə yönəltmək və s.

İCTİMAİ YERLƏRDƏ DAVRANIŞ QAYDALARI

Davranış qaydalarını bilmədən və ona riayət etmədən cəmiyyətdə, ailədə, iş yerlərində, ictimai məkanlarda müasir iş adamının öz nüfuzunu qoruyub saxlaması çox çətin olur. Buna baxma- yaraq ictimai yerlərdə (küçədə, nəqliyyatda, təyyarədə, teatrda) iş adamına ünsiyyət qurmaq lazım gəlir. Bu zaman tanımadığı adamla qısa müddətdə qarşılıqlı əlaqədə olsa belə, bu müasir etika qaydaları ilə tənzimlənmişdir.

Küçədə özünü aparmaq qaydaları

Küçədə olarkən, iş adamı yol hərəkəti qaydalarına, eyni zamanda, davranış normaları əsasında yazılmış və yazılmamış qaydalara riayət etməlidir. İşgüzar insan dik gedir, əyilmir, əllərini çalır ki, cibində tutmasın. Bayırda heç nə yemir və siqaret çəkmir. Bir xanımı ötürərkən, kişi, nəinki siqaret çəkməməli, hətta bununla bağlı qadınlardan icazə almaq nəzakətsizlik hesab olunur. İctimai nəqliyyatda nə kişi, nə də qadın siqaret çəkməməlidir. Səkidə gedərkən insan axınına qarşı gedilməz. Dar və adamla dolu səkidə iki adamdan artıq yanaşı getmək olmaz. Qadın kişinin sağ tərəfində getməlidir. Səkidə gedənlərin sayı maksimum üç nəfər olmalıdır. Əl-ələ gəzmək köhnə adət hesab edilir. Bu hal insanlar olan küçələrdə hərəkəti çətinləşdirir. Küçədə öz tanışınla rastlaşarkən, birinci qadınlar kişilərə, kiçiklər böyüyə, müdirlər öz tabeçiliyində olanlara müraciət etməlidirlər. Kişi küçədə qadınla yanaşı gedərkən, öz tanışını ilə rastlaşar əvvəlcə onunla salamlaşmalıdır, ardınca yoldaşından icazə istəyərək dayamalı, onu dostuna təqdim edəndən sonra, onun yanında öz tanışını ilə danışa bilər. Dostunuz əgər tələsirsə, onu saxlamaq düzgün deyil. Tanışınla rastlaşarkən, kənara çəkilmək lazımdır ki, gedib gələnlərə mane olmayasınız. Bu cür həm də memarlıq abidələri

ilə yaxından tanış olmaq istəyəndə edirlər. Kişi həmişə qadına yol verməlidir. Buna üstünlük verilir. Əvvəllər kişi qadınla pilləkəni çıxarkən mütləq ondan qabaqda gedərdi.

İndiki vaxtda bir sıra başqa qaydalar müəyyənləşdirilib. Kişi o zaman qabaqda gedə bilər ki, pilləkən qaranlıq və ya diki- dir. Əgər vəziyyət əksinədirsə, qadın qabaqda gedir. Pilləkənlə düşərkən, kişi qabaqda, qadın isə arxada gedir ki, bürəyəndə, yaxud başqa halda lazım olanda, ondan tutub dayana bilsin. Küçədə tanışını çağırmaq, qışqırmaq və arxaya dönüb baxmaq qəbul edilmir. Yağış vaxtı kişi və qadın eyni çətirin altında gedirlər. Çətiri kişi tutur. Yağmur yoxdursa, çətiri bağlayıb, dik saxlayırlar. Yoldan keçənlərə mane olmamaq üçün çantanı, portfeli, paketi sağ əldə gəzdirirlər. Yaxşı tərbiyə olunmuş insan küçə davranışı qaydaları ilə bağlı yazılmış və yazılmamış qaydalara riayət etməklə yanaşı, eyni zamanda, ehtiyacı olanlara da kömək edir. Küçəni keçməyə, dik və sürüşkən pilləkənlə yoldaşına, həmçinin, əlilliyi olan yaşlı adama kömək edərdilər. Qapıdan çıxarkən, öncə kişi qadını qabağa buraxır, sonra isə özü çıxır. İnsanların ictimai yerlərdə bir-birinə həssas və nəzakətli münasibəti öz ləyaqətinin aşağı düşməməsi, eyni zamanda, başqalarının da ləyaqətini təhqir etməmək üçün vacibdir. Başqalarına qarşı nəzakətli, xeyirxah münasibət göstərirənsə, o zaman onların da hörmətinə etibar edirsən.

İctimai nəqliyyatda davranış

İctimai nəqliyyatdan istifadə edərkən ünsiyyətdə diqqətli təmkinli, xoş olmalıyıq. Avtobusa, tramvaya, birinci qadın minməlidir. Kişi qadına, eyni zamanda, uşaqlara və əlillərə salona daxil olmağa kömək etməlidir. Nəqliyyata daxil olarkən, çantaları çiyindən çıxartmaq lazımdır ki, insanlara zərər verməsin. Sərnişinlərin geyimlərinin çirklənməməsi üçün dondurma və ya şirniyyat yeyə-yeyə nəqliyyata daxil olmazlar. Pişikləri, xüsu-

silə quşları qəfəslərdə, köpəkləri isə ağzı bağlı halda aparmaq lazımdır.

Sağlam kişi nəqliyyatda o zaman oturur ki, yanında heç bir qadın dayanmasın. O, salona daxil olan əlillərə, hamilə qadınlara və kiçik uşaqlara yol verməlidir. Oturmaq təklif alanlar bundan istifadə edərək nəzakət üçün təşəkkürlərini şatdırmalıdırlar. Yox, əgər əvvəlki kimi dayanmaq istəyirlərsə, o zaman onun səbəbini izah etməyə çalışmalıdırlar. Məsələn, “Çox sağolun!” “Minnətdaram!” “Mən yaxında düşəcəm!” Nəqliyyatda uca səslə söhbət etmək, bərkdən gülmək, zorla söhbət etmək və yol yoldaşını sorğu etmək məqbul sayılmır. Öskürən zamanı dəsmalla ağzı bağlamağa çalışılmalıdır. Asqıran zaman burnu masaj edilməlidir. Yox, əgər gözləmədiyiniz halda asqırmızsızsa, o zaman ətrafdakılardan üzr istəməlisiniz. Nəqliyyatda və başqa ictimai yerlərdə asqıran zaman “Sağlam olun!” demək məqbul sayılmır. Nəqliyyatda kitab, qəzet, jurnal oxuyan adama marağ göstərilməməlidir. Xüsusilə onlara nə oxuduqları ilə bağlı suallar verilməməlidir.

Öz növbəsində, kitab və jurnal oxuyanlar onu qatlanmış halda tutmalıdır. İctimai nəqliyyatda özünü sakit aparmalı, davranış normalarının məqsədəuyğunluğuna əsaslanan yazılmamış qaydalara riayət edilməlidir. Həssaslıq, mübahisə və digər emosiyalarınız başqa adamlar üçün maraqlı deyil. Bəzilərinə bu hətta qıcıqlandırır. Nəqliyyatda öz tanışınla salamlaşarkən və ya sağollaşarkən, ətrafdakıların diqqətini çəkməmək üçün onun adını və soyadını ucadan demək qəbul edilmir. Əgər kişi qadınla gedirsə, o zaman birinci çıxışa yaxınlaşır, özü birinci düşür, sonra isə xanımın düşməsi üçün kömək edir. Eyni zamanda yaşlı adamın, uşağın düşməyini müşayət edir. Tanımadığı yaşlı adamların, əlillərin nəqliyyatdan çıxmasına kömək edir.

Taksiyə minərkən kişi avtomobilə yaxınlaşır, arxa sağ qapını açır. İlk olaraq oturacaqda avtomobilin sağ tərəfində qadın oturmalıdır. Kişi qadının yanında oturmalıdır. Sürücünün yanında oturmaqla kişi öz həyat yoldaşına qarşı münasibətdə nəzakətsiz-

lik etmiş sayılır. Kişi avtomobilini özü idarə edirsə o zaman əvvəlcə öz yoldaşını qabaq oturacaqda oturmağa kömək etməlidir. Sonra isə özü sükan arxasına keçməlidir. Qadının arxa oturacaqda oturması tanış olduğu kişiye qarşı münasibətdə nəzakətsizlikdi. Təyin olunmuş yerə gəldikdən sonra əvvəlcə kişi maşından düşməli, onun ətrafını gəzib qapını açmalı və qadının düşməyinə kömək etməlidir. Qadın maşından enərkən, hər iki ayağını eyni vaxtda asfalta qoymalıdır.

Qatarda davranış

Qatarda yaxşı davranış qaydalarını unutmayın. Ümumi qaydalar mürəkkəb deyildir. Bir kişi əgər kimisə qarşılayır və yaxud da yaşlı adamı yola salırsa, daha ağır yükü o götürməli və vaqona birinci minməlidir. Lazım olan yeri tapır, yükləri yerinə qoymalı, başqalarına da yığmağa kömək etməlidir. Kupeyə daxil olarkən salamlamaq vacib deyil. Özünü təqdim etmək vacib deyil. Sonradan ünsiyyəti davam etdirmək üçün qarşılıqlı bir istəy tapsanız, söhbət prosesində tanış da ola bilərsiniz. Bu zaman şəxsi həyatla bağlı suallar verilmir. Kupədə özünü səbirli və düzgün aparmaq lazımdır. O zaman uzun səfəriniz yorucu olmayacaq. Kupədə alt mərtəbə qadına, yaşlı kişiye və əlilə təklif olunmalıdır. Kişi qadına qatarın vaqonundan çıxmağa kömək etməlidir. Aşağı mərtəbədə üst mərtəbənin sahiblərinin də oturmaq hüququ var. Qatarda əgər havasızlıqdırsa, pəncərə o zaman açılır ki, ordakıların hamısının razılığı alınsın. Sərnişinlər özlərini kübar, ehtiyatlı aparmalıdırlar ki, qonşuları narahat etməsinlər. Gecə yuxusu zamanı radio səsləndirilməz, işıqlandırma qoşulmamalıdır. Bununla bağlı qatar bələdçisinə əssasız tələblər irəli sürmək olmaz. Qatarda, mümkün qədər az narahatlıq yaratmaq, nəzakətli olmaq lazımdır. Əgər sərnişinlər yatmağa hazırlaşarlarsa, o zaman kupedən çıxmaq lazımdır. Adətən yatmağa birinci, sonra isə ikinci mərtəbənin sərnişinləri hazırlaşirlar. Kim ki, artıq yatmaq

istəyir, o zaman divara tərəf dönməlidir. Yol yoldaşları ilə sağollaşarkən, onlara yaxşı yol arzulamaq lazımdır. Birinci qatardan kişi düşməlidir, sonra isə qadına perrona düşməsinə kömək edilməlidir.

Təyyarədə davranış

Təyyarədə hava sərnişinləri onlara olan bütün tələbləri yerinə yetirməlidirlər. Təyyarəyə girdikdən sonra stüardessanı salamlamaq lazımdır. Biletə göstərilən yeri tapdıqdan sonra qonşu ilə salamlamaq vacibdir. Əgər oturacaq yoldfaşın qadındırsa, onun üçün rahat olub olmadığını soruşmağa icazə var. Uçuşla və xahişlə bağlı suallarla stüardessaya müraciət edilməlidir. Sərnişinlərə olan əsas tələb təyyarə heyətinin təlimatlarına və stüardessa tərəfindən bildirilən qaydalara mütləq riayət etməkdir. Stüardessalar təyyarə bortunun sahibi sayılır və ona görə sərnişinlər tərəfindən onlara pul vermək qəbul edilmir. Uçuş zamanı sərnişinlər stüardessaların verdiyi qəzet və jurnalları oxuya bilər. Sərnişinlər etik qaydalara riayət etməli, təyyarə qəzaları barədə danışmamalı, öz qorxusunu başqa insanlara göstərməməlidir. Uçuşun sonunda sərnişinlər təyyarədən çıxanda, stüardessaya xoş uçuş üçün təşəkkür etməli və sağollaşmaq lazımdır...

Bu hissələr Rusiya alimi A.A.Solonitsinanın araşdırmaları əsasında hazırlanıb.

Rus dilindən tərcümə: Xatirə Həsənova

KARANTİN REJİMİ YUMŞALDILDI: İCTİMAİ NƏQLİYYATDA NECƏ DAVRANMALI?

2020-ci ilin əvvəlindən etibarən bütün dünyada ciddi problemə çevrilmiş koronavirus pandemiyasına görə Azərbaycanda da xüsusi karantin rejimi tətbiq olundu. Əvvəlcə aprel ayının 20-ə qədər müəyyən olunsa da, daha sonra uzun müddət uzadıldı. Daha sonra xüsusi karantin rejimi vaxtaşırı müəyyən yumşaldılmalarla uzadıldı.

Virusun yayılması məsələsində ən ciddi problemlərdən biri ictimai nəqliyyatla bağlıdır. Təbii ki, «Bakı Metropoliteni»nin bağlanması, yerüstü nəqliyyatın yükünü dəfələrlə artırıb. Bakı Nəqliyyat Agentliyi (BNA) bu istiqamətdə müxtəlif tədbirlər həyata keçirir. Avtobusların sayının artırılması, ekspress xətlərinin açılışı, gündəlik dezinfeksiya işləri, ictimai nəqliyyatda tibbi maskadan məcburi istifadə, sərnişinlər arasında sosial məsafəni qorunması və başqa ciddi addımlar. Amma bütün bunlar yetərlidirmi?

Vurğulandığı kimi, heç kimə sirr deyil ki, karantin yumşaldıldıqdan sonra küçələrə axışıb təhlükəni dəfələrlə artırmaq yer-sizdir. Xüsusilə ictimai nəqliyyatda davranış qaydalarına ciddi əməl etmək lazımdır. Təbii ki, işə gecikməmək üçün bəziləri buna məcbur olduğunu əsas gətirə bilər. Amma bir məsələ dəqiqdir: lüzumsuz yerə evdən çıxmaq və avtobusda yer tutmaq kimsə işə gecikməsi ilə nəticələnməyəcək. Ciddi karantin dövründə bir anlıq düşünək ki, 3 saatlıq icazəni sadəcə, «çıxım, bir gəzim» fikri ilə qəbul etməyin ictimai fəsadları var. Əvvəla bu insanın şəxsi həyatı üçün təhlükə yaradır. Eyni zamanda həqiqətən zəruri olaraq evdən kənara çıxan insanlara maneə yaradır.

İctimai nəqliyyatın onsuz da artıq olan yükünü çoxaltmaqla nə qədər insanı əziyyətə saldığımızın fərqi deyiksə, atdığımız sosial addımları dəfələrlə müzakirə etməliyik. Xəttə çıxan hər

bir avtobus gördüyümüz maşın və sürücüdən ibarət deyil. Avtobusu təmir edən usta, onu təmizləyən, dezinfeksiya edən işçilər, texniki nəzarət, tibbi yoxlama, dispetçer, tənzimləyici və b. Hələ istifadə olunan yanacağı, onu istehsal edən müəssisəni, daşıyan sürücüləri demirik... Bu zəncirvari siyahını uzatmaq da olar. Yəni gündə 100 nəfərin lüzumsuz yerə çölə çıxması və ictimai nəqliyyatdan istifadə etməsi, eyni sayda insanın işini artırmaqdan başqa bir şey deyil.

Dövrümüzün əsas problemlərindən biri də ictimai nəqliyyatda insanlar arasında sosial məsafəni qorunması ilə əlaqədar məsələlərdir. Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi lüzumsuz deyil, həqiqətən məcbur olub ictimai nəqliyyatdan istifadə edən şəxslərin mütləq əməl etməli olduqları məsələ sosial məsafədir. Yəni əvvəllər vərdiş etdiyimiz kimi «, alamlaşmaq, əllə görüşmək, öpüşmək, qucaqlaşmaq, yaxında dayanıb söhbət etmək, bir sözlə, mehribanlaşmaq» kimi mental anlayışları kənara qoymaq günün vacib tələblərindəndir. Avtobusda istər ayaq üstə, istərsə də oturan zaman ən azı 1,5 - 2 metrlik ara məsafəni gözləmək şərtidir. Çünki qarşıdakının virus daşıyıcısı olub-olmadığını bil-məm ilk baxışdan mümkün deyil. Ola bilər ki, həmin şəxsdən virusu alarsan və sənə ümumiyyətlə, təsir etməsin. Amma bunu yaşlı, xəstə bir insana, yaxud bu təbəqədən olan bir əzizinə keçirsən necə olacaq? Təbii ki, koronavirus əbədi deyil və bir müddətdən sonra tarixə qovuşacaq. Amma yaranmış yeni vərdişləri saxlamaq faydalıdır. Çünki müasir dünyamızda bu cür xəstəliklərin olması qaçılmazdır. Ola bilər ki, koronavirusdan daha təhlükəli xəstəliklər olsun. Ən azından bu təcrübəni qorumaq lazımdır.

Bakı sakinləri bu il altı aydan çoxdur ki, metro olmadan hərəkət etməyin mümkün olduğunu anladı. Yəni ictimai nəqliyyatda alternativ variant hər zaman ola bilər. Odur ki, metro açılan kimi hamılıqla yerin altına axışmaq da düzgün deyil. Yaxşı olar ki, həftədə iki dəfə avtobusdan, 3 dəfə metrodan istifadə edilsin. Bəlkə də bütün bunlar kimlər üçünsə qərribə görünə bilər. Hət-

ta «virus boş şeydir» düşüncəsi də təbiidir. Amma sadalananlar təkcə virusdan qorunmaq üçün deyil. Cəmiyyətdə illərdir formalaşmış mənfi fəsadların aradan qaldırılması üçündür. Təsəvvür edin ki, gündə on min nəfər metronu yox, avtobusu seçəcək. Bu, metroda nə qədər rahatlıq yaradar. Yaxud da əksinə, avtobusu metro ilə dəyişmək. Ümumilikdə bu, cəmiyyətdə və ictimai nəqliyyatda bir sosial nizam formalaşdırma bilər. Hər halda karantin rejimindən sonra insanların sosial həyata adaptasiya prosesləri müəyyən vaxt alacaq. Bu vaxtın tez və ən əsası sağlam başa çatması üçün kəskin deyil, mərhələli hərəkət etsək daha məqsəddəyğündür.

İCTİMAİ NƏQLİYYATDA DAVRANIŞ NORMALARI BARƏDƏ EKSPERTLƏRİN RƏYİ

İctimai nəqliyyatda davranış qaydalarını aşılayan maarifləndirici tədbirlər necə olmalıdır?

Hər gün müxtəlif nəqliyyat vasitələrindən yüzminlərlə insan davamlı olaraq istifadə edir. Bu ictimai nəqliyyat vasitələrindən biri də avtobuslardır. Bəs avtobuslarda davranış qaydalarına necə əməl edilir?

Mövzu ilə bağlı sorğuya açıqlama verən nəqliyyat eksperti *Azər Allahverənov* fikirlərini açıqlayıb: “İctimai nəqliyyatda hər bir sərnişinin əməl etməli olduğu müəyyən davranış qaydaları var. “Baku-Bus” avtobuslarına mindikdə sərnişinlər üçün səsli mesajlar verilir. Bu mesajlarda nəzakətli olun, özünüzdən böyüklərə hörmət edin və s. kimi fikirlər səsləndirilir. Amma bütövlükdə ictimai nəqliyyatda davranış qaydaları bütün insanlar üçün eyniyyət təşkil edir. Sadəcə olaraq ictimai nəqliyyatda elə davranış qaydaları var ki, onlara mütləq şəkildə əməl etmək lazımdır. Məsələn, ictimai nəqliyyatda bir gənc çiyində iri çanta ilə avtobusa daxil olur və sərnişinlərə böyük problem yaradır. Bu hal bəzən böyük mübahisələrə belə səbəb ola bilər. Yaxud sərnişinlərdən biri digərinin ayağını tapdalayır, kiməsə toxunur, və ya tutacaqlardan tutmayan sərnişin digər sərnişinlərin üzərinə yığılır. Bu kimi hadisələr sırf diqqətsizliklə bağlı məsələdir. Belə məsələlərdə sərnişinlər diqqətli olmalı və digər sərnişinləri rahat etməməyə çalışmalıdırlar”.

Ekspert onu da bildirdi ki, eyni zamanda davranış qaydalarına həm mədəni, həm də mənəvi baxımdan riayət edilməlidir: “Nəzakətli olmaq, aqressiv olmamaq, insanlara və özündən böyüklərə hörmət etmək lazımdır. Məsələn, avtobusdan düşərkən və ya minərkən qarşıdan gələn sərnişini tələsdirməmək, hətta onu rahat şəkildə düşməyə imkan vermək, avtobus hərəkət edərkən digərlərinə toxuna biləcək əşyalar daşımamaq məsləhətlidir. Bəzən dayanacaqda olan sərnişin görür ki, avtobus kifayət qədər sərnişinlə doludur. Lakin buna baxma-

yaraq sərnəşin böyük bir əşya ilə avtobusa daxil olur və bu da digər sərnəşinləri narahat edir, müəyyən olunmuş çərçivədən kənara çıxır. Və hər hansı bir nəqliyyat hadisəsi baş verərsə, bu zaman digər sərnəşinlərə ziyan vermiş olur”.

A.Allahverənov qeyd etdi ki, yol hərəkət qanunlarında sürücülərin və sərnəşinlərin üzərində olan vəzifələr var: “Sərnəşinlərə aid qanunları oxuduqda onların hansı vəzifələrə malik olduğunu və eyni zamanda nəqliyyatdan istifadə edərkən hansı qaydalara əməl etməli olduğunu da görmək mümkündür. Amma düşünürəm ki, Azərbaycanda ümumiyyətlə, ictimai nəqliyyatda davranış qaydalarını aşılaraq çoxsaylı maarifləndirici kompaniyalara və tədbirlərə ehtiyac var. Sosial çarxlardan və mesajlardan istifadə etmək lazımdır. Çoxsaylı maarifləndirici üsulları zaman-zaman ictimaiyyət arasında tətbiq etmək lazımdır ki, bu davranış qaydaları həm tətbiq olunsun və hər kəs ona əməl etsin”.

Sürücü və sərnəşin münasibəti hər zaman gündəm olub. Davranış mədəniyyəti ilə bağlı sürücülərə xüsusi kursların keçirilməsi ilə bağlı fikirlər irəli sürülür. Təklifə münasibət bildiren həmsöhbətim bunun yaxşı bir addım olduğunu deyir. Bildirir ki, bu fikirlə razıdır: “Fikrimcə, ictimai nəqliyyatda işləyən avtobus sürücüləri xüsusi hazırlığa malik olmalıdırlar. Sərnəşin avtobusa minir və bir neçə dəqiqə sonra düşüb gedir. Amma sürücü isə gün ərzində bir neçə saat, hətta daha çox vaxt sərnəşinlərlə əlaqədə olur. Və belə hallarda sürücü daha dözümlü və baş verə biləcək istənilən hala hazır olmalıdır. Amma eyni zamanda baş verən bəzi hallarda sürücü də günahkar ola bilər. Nəticə etibarilə, çox ciddi narazılıqlara səbəb olur. Ona görə də hesab edirəm ki, bu təklif maraqlıdır. Faktiki olaraq sürücülərin hazırlıq kurslarına getməsi məsələsi müəyyən mənada təbliğ edilməlidir”.

Sosioloq **Əhməd Qəşəmoğlu** bildirdi ki, nəqliyyat vasitələrində davranış qaydalarına əməl olunmaması cəmiyyətimizə çox pis təsir göstərir: “Çünki tez-tez beynəlxalq təşkilatlarda, tədbirlərdə dünyanın müxtəlif ölkələrindən olan sosioloqlarıla görüşürük. Hamımızın gəldiyi ümumi nəticəyə görə, o ölkəni daha qabaqcıl və mədəni ölkə saymaq olar ki, bu, küçədə, nəqliyyatda insanların

davranışında öz əksini tapır. Ölkəmizi gözən hər hansı bir mütəxəssis müşahidə metodu ilə əhalinin davranışına uyğun olaraq əhali haqqında müəyyən bir fikrə gəlir və ölkə haqqında onda təsəvvür formalaşır. Ona görə də bu mühüm göstəricidir. İnsanın xisləti elədir ki, beşikdən tutmuş, qoca yaşlarına qədər həmişə özünü nədəsə təsdiq etməyə çalışır. Ona görə də, insanlar küçədə bir-birlərinə münasibət göstərdikdə öz şəxsiyyətlərini və özlərinin vacibliyini təsdiq etmək üçün belə hərəkətlər edirlər.

Cəmiyyətdəki insanlar başqalarından üstünlüyünü və fərqliliyini təsdiq etməklə mədəniyyət səviyyəsini göstərmiş olurlar. Belə ki, bağırmağını, qışqırmağını və yaxud ümumiyyətlə, nəzakətdən kənar hərəkətlərlə üstünlüyünü, fiziki gücünü göstərmək istəyirlər. Ona görə də bu dediyim kimi sosioloqların diqqətində olan çox ciddi bir məsələdir. Eyni zamanda ölkə üçün də əhəmiyyət daşıyır. Necə ki, parklarımızı, küçələrimizi gözəl təmir etmişik, gələn qonaqlar da bəh-bəh deyir və bununla fəxr edirik. Həmçinin sosial sferada, danışığımızda, davranışımızda da diqqətli olmalıyıq. Çünki diqqətli olduqca, ölkə əhalisinin özü rahat olur, insanlar bir-biri ilə gözəl münasibətdə olurlar. Amma günü-gündən sanki vəhşiləşmə baş verir.

Bir neçə gün əvvəl metronun qabağında cavan oğlanı döyüblər: valideynlər deyir ki, övladımızı şəhərə gedəndə qorxa-qorxa göndəririk, sağ-salamat qayıdacaq ya yox. Yəni belə qorxu halında yaşamaq düzgün deyil axı, ona görə ölkədə bu mədəni münasibətlər həm ölkə əhalisi, həm də ölkənin görünüşünü formalaşdırmaq üçün lazımdır. Çalışmalıyıq ki, bu məsələlərdə maksimum dərəcədə diqqətli olaq.”

Qaydaları pozan sərnəşinlər məsuliyyətdən niyə kənar qalırlar?

Heç kimə sirr deyil ki, ölkəmizdə sərnəşinlər ictimai nəqliyyatda davranış qaydalarını pozduqlarına görə nadir hallarda cərimələnirlər. Qanunvericilikdə sərnəşinlərin ictimai nəqliyyatda vəzifələri və öhdəlikləri ilə bağlı müddəalar var.

İctimai nəqliyyatda sərnişinlərin davranış qaydalarını pozmalarına tez-tez rast gəlinir. Amma bir çox hallarda qaydaları pozan sərnişinlər məsuliyyətdən kənar qalırlar.

Qeyd edək ki, hazırlanmaqda olan Bakının yeni nəqliyyat konsepsiyasında sərnişinlərin məsuliyyəti barədə məsələlər də öz əksini tapıb.

Məsələ ilə bağlı sorğumuza tanınmış ekspert Ərşad Hüseynov bildirib ki, sərnişinlərin böyük əksəriyyəti ictimai nəqliyyatda hansı vəzifələr və öhdəliklər daşımaları barədə məlumatsızdırlar.

Ekspert qeyd edib ki, qanunvericilikdə sərnişinlərin nəqliyyat vasitəsində vəzifələri və öhdəlikləri ilə bağlı müddəalar var: *“Qanunvericiliyə əsasən, sərnişinlər avtobusa minmə-düşmə qaydalarını pozduqda, ictimai nəqliyyatın pəncərəsindən bayıra əşya atdıqda, sürücünün nəqliyyat vasitəsini idarə etməsinə mane olduqda və digər pozuntulara yol verdikdə, onlara cərimə tətbiq olunmalıdır. Amma təcrübədə bunlar tətbiq olunmur”*.

Ə.Hüseynov deyib ki, sərnişinlərə bu cərimələrin tətbiq olunma mexanizmi mürəkkəb prosesdir: “Hər gün ictimai nəqliyyatdan on minlərlə insan istifadə edir. Onların hər birinə ayrılıqda nəzarət etmək, hərəkətlərini izləmək çətinidir. Nəzarət etmək üçün ictimai nəqliyyatda nəzarət kameraları quraşdırılır, amma bu da problemi həll etməyə lazımi səviyyədə kömək etmir. Çünki qaydanı pozan sərnişinin cəriməsi gərək həmin anda tətbiq olunsun. Əgər sərnişin nəqliyyatın pəncərəsindən bayıra əşya tullayırsa, onun cəriməsi gərək həmin vaxt tətbiq edilsin, əks halda sonra həmin şəxsi tapmaq problem olur”.

Ə.Hüseynov maarifləndirmə işinin bu məsələdə faydalı olacağını hesab edir. O deyib ki, sərnişinlərin məlumatlı olmaları üçün ictimai nəqliyyatda onların məsuliyyətini əks etdirən lövhələr olmalıdır.

Arzu Məmmədli

İCTİMAİ NƏQLİYYATDA MƏDƏNİYYƏT PROBLEMI

İstənilən yerdə ictimai davranış qaydalarına laqeydlik cəmiyyətin əxlaqi dəyərlərinin oturuşmasını əngəlləyir. Müşahidələr göstərir ki, davranış qaydalarının ən çox pozulduğu yerlərdən biri ictimai nəqliyyat sahəsidir. Bunun üçün də Azərbaycanın şəhər və rayonlarında, eləcə də paytaxtdakı ayrı-ayrı marşrut xətlərində monitorinqlər keçirilib, sürücü və sərnişinlərin ictimai davranış qaydaları barədə məlumatlılıq dərəcəsinin yoxlanılması üçün onlar sorğuya cəlb edilir.

Son illər bu sahə üzrə aparılan araşdırma, monitorinq, müşahidələrin və sorğunun nəticələri qənaətbəxş sayıla bilməz. İctimai nəqliyyat və bir çox marşrut avtobuslarında davranış mədəniyyəti aşağı səviyyədədir. Bu, həm sürücülərə, həm də sərnişinlərə şamil edilməlidir. Məsələn, əksər sürücülər yeri gəldi-gəlmədi sərnişinlərlə kobud davranır, sürət həddini aşır, dayanacaqlardan kənarında avtobusu saxlayıb sərnişin götürür, avtobusların salonlarında maqnitofon oxudur, siqaret çəkir, su butulkalarını, boş siqaret qutularını necə gəldi yollara tullayır. Narahatlıq doğuran digər məsələ sürücülərinin avtobuslara nəzərdə tutulandan daha artıq sərnişin götürməsi və bəzən bir-birlərilə yarışmasıdır.

Şəhər mərkəzindəki marşrutları çıxmaq şərti ilə, bir sıra avtobusların salonlarında təmizliyə riayət edilmir. Halbuki, onlar hər gün marşrutlara buraxılmazdan əvvəl salonları təmizlənməli, lazım gəldikdə yuyulmalıdır. Buna isə əməl edilmir.

Sərnişinlər də ictimai nəqliyyatda müşahidə olunan vəziyyəti görüb şəraitə uyğun hərəkət edirlər. Onlarda da davranış qaydalarına laqeydlik yaranır. Məsələn, sürücülərdən avtobusu dayanacaqdan kənarında saxlamağı tələb etmək, buna əməl edilməyəndə sürücülərlə kobud davranaraq onları təhqir etmək və s.

Avtobusun salonlarının təmiz olmaması sərnişini də bir çox

hallarda içərini zibilləməyə təhrik edir. Cibgirlik hallarının geniş yayılması, bəzən sürücülərin buna şərait yaratması, eyni zamanda sənişinlərin zərəçəkən şəxsə kömək etməməsi ictimai davranış qaydalarının kobud şəkildə pozulması hallarının siyahısına aid edilməlidir. Avtobuslarda adi etik qaydalara əməl olunmasının nəticəsidir ki, tez-tez sənişinlərlə sürücülər arasında mübahisələr, dava-dalaş baş verir.

Hazırda Bakı şəhərində gerçəkləşdirilən nəqliyyatın intellektual idarə olunması sisteminin mükəmməl işləməsi üçün nəqliyyatda ictimai davranış qaydalarının səviyyəsi də yüksək olmalıdır.

Bir sıra QHT-lər davranış qaydalarının səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün müvafiq təkliflər hazırlayaraq aidiyyəti dövlət qurumlarına və sənişindəşımaya ilə məşğul olan özəl şirkətlərə təqdim edib.

Eyni zamanda BNA ictimai davranış qaydalarının təbliğinə dair maarifləndirici vəsaitlər hazırlanaraq avtobus sürücüləri və sənişinlər arasında yayılıb. İrəli sürülən təşəbbüslər, davranış mədəniyyətilə bağlı sürücülərə xüsusi kursların keçirilməsi barədə ictimai təkliflər bu sahəyə nəzarət edən müvafiq qurumları maraqlandırır.

Bir sıra ictimai təsisatlar hesab edib ki, marşrut avtobuslarında çalışan sürücülər sənişinlərlə davranış mədəniyyətilə bağlı xüsusi kurslar və müsabiqələrə cəlb olunmalı, sənişinlərin maariflənmələri üçün televiziyalarda və digər mətbuat orqanlarında sosial reklamlar yerləşdirilməli, nəqliyyat işçilərinin də davranış etikası kodeksi qəbul olunmalıdır.

PANDEMİYA ŞƏRAİTİNDƏ BAKI NƏQLİYYAT AGENTLİYİNİN SƏRNIŞİNLƏRƏ MÜRACİƏTİ

«Son vaxtlar koronavirus infeksiyanın dinamikasında müşahidə olunan kəskin artım hər birimizi ciddi şəkildə narahat etməkdədir. Cəbhədə şanlı Ordumuzun düşməne qarşı rəşadətli döyüşdüyü vaxtda epidemoloji vəziyyətin bu formada dəyişməsi heç də arzuolunan deyil. Tibb işçilərinin diqqətinin cəbhəyə yönəldiyi bir dövrdə onları bu vacib missiyadan ayırmaq yolverilməzdir. Koronavirusla mübarizə, həm əhalinin, həm də əsgər və zabitlərimizin sağlamlığının qorunması baxımından olduqca strateji əhəmiyyətə malik məsələdir».

Bu barədə Bakı Nəqliyyat Agentliyi məlumat yayıb.

Bildirilir ki, bunun üçün vətəndaşlar koronavirus infeksiyasına laqeyd yanaşmamalı, daha artıq sosial məsuliyyət nümayiş etdirməlidir. İnsanların sıx topladığı məkanlarda, o cümlədən dayanacaqlarda və avtobuslarda mütləq qaydada qoruyucu tibbi maskadan istifadə olunmalıdır. Bu zaman maskadan düzgün istifadə qaydalarına diqqət olunması olduqca vacibdir.

Təəssüflə bildiririk ki, son vaxtlar sərnişinlər arasında tibbi maskadan istifadə olunmaması və ya düzgün istifadə olunmaması halları çoxalıb.

Sərnişinlərdən xahiş edirik ki, dayanacaqlardakı nəzarətçilərin, sürücülərin və dispetçerlərin maskadan istifadə ilə bağlı tələbinə anlayış göstərərək qaydalara əməl etsinlər. Əks halda epidemoloji vəziyyət daha da pisləşə bilər ki, nəticədə ictimai nəqliyyatda əlavə məhdudiyətlərin tətbiqi istisna edilmir.

Həmçinin bildiririk ki, sərnişindəşimələrin yalnız avtobuslarla icra olunduğu indiki vaxtda onların maneəsiz hərəkətini təmin etmək yoluxmanın qarşısının alınması baxımından vacibdir. Ayrıca zolaqların olmaması saat 18:00-dan sonra artan nəqliyyat axını avtobusların tıxacda qalaraq yubanmasına səbəb olur. Gün-

dəlik xəttə adi rejimlə müqayisədə 15% artıq avtobus cəlb olunsa da yollardakı tıxac əlavə çətinliklər yaradır.

Tıxacların azaldılması, sərnişinlərin mənzil başına vaxtında çatması məqsədi ilə tərəfimizdən müvafiq tədbirlər görülsə də bəzi sürücülərin yanlış davranışları məsələni bir qədər çətinləşdirir. Belə ki, sürücülərin bir çox hallarda zolaqların, sarı kəşimə toru nişanlanmasının tələbinə əməl etməmələri, nasaz avtomobillərdən istifadə sıxlıq və tıxac hallarını daha da artırır.

Qeyd olunanları nəzərə alaraq, bir daha hərəkət iştirakçılarını vətəndaş mövqeyindən çıxış edərək daha çox sosial məsuliyyət nümayiş etdirməyə dəvət edirik. Cəmiyyət olaraq xüsusi karantin rejiminin qaydalarına riayət etməli, maska taxmalı və hər iki cəbhədə, hər iki səngərdə düşməyə fürsət verməməliyik.

İCTİMAİ SORĞU: NƏQLİYYATDA HANSI DAVRANIŞ FORMASINI BƏYƏNMİRSİZ?

Onların cinsinin qadın, ya kişi olmasının ciddi bir fərqi yoxdur. Öz-özlüyündə müəyyən etdikləri “əsas missiya” başqalarına narahatlıq yaratmaqdır. Belə desək, özlərini gözə soxmaq, yaxud göstərməkdir. Bu qeyri-etik hərəkətləri kimisi tanış olmaq, kimisi anormal düşüncəsindən irəli gələrək, kimisi də öz rahat yerini təmin etmək üçün edir. Hər kəs də onlardan narazıdır.

Söhbət ictimai nəqliyyatda – qatar, yaxud avtobuslarda özlərini etik çərçivə daxilindən kənara çıxaran insanlardan gedir.

Görəsən, ictimai nəqliyyatda kişilər qadınların, qadınlar da kişilərin hansı davranışlarını bəyənmiş? Mövzu ətrafında sorğu keçirib. Həmin sorğunu təqdim edirik.

“Qadına yer vermək hörmətsizlikdir”

Jurnalist Gülşən Şərif: “Əslində ümumi olaraq cəmiyyətimizdə ictimai davranış qaydalarında müəyyən problemlər var. Düşünürəm ki, bu problemlərin həlli üçün dövlət səviyyəsində hansısa qanun-qaydaya ehtiyac var. Bəzi məsələlərin həlli sırf fərdlərin öhdəsinə düşür. Məsələn, gözləmə mədəniyyəti, sürücü-sərnişin münasibəti və s. Bu baxımdan, ictimai davranış qaydalarını kişilərlə yanaşı, qadınlardan da pozanlar kifayət qədərdir.

Əks-cins nümayəndələrində xoş olmayan davranış qaydalarının əvvəlki illərə nisbətən azaldığını düşünürəm. Əvvəllər ictimai nəqliyyatda telefonuna nömrəsini yazıb, qız tərəfə tutan oğlanlar çox idi. İndi bu hal demək olar ki, yaşanmır. Əvvəllər oğlanlar ictimai nəqliyyatda oturuşuna fikir vermirdisə, indi normal oturanların sayı artıb. Dəyişməyən yeganə cəhət kişilərin, xüsusən də oğlanların ictimai nəqliyyatdakı narahatlıqlarıdır. Bu məsələdə “xalalar” sayəsində onları günahlandırmaq ol-

maz, amma sərbəst və rahat ola bilməmələri sıxıcı gəlir. İctimai nəqliyyatda hansısa qıza, xüsusən də xalalara yer vermək kimi hüquqları olmadığı halda, özlərini məcburi tapşırığa məhkum insan kimi narahat hiss edirlər. İctimai nəqliyyata hansısa qadın minəndə avtomatik ayağa dururlar. Məncə, bu aura insanı sıxır. Hətta bir çox ölkələrdə kişinin qadına yer verməsi hörmətsizlik kimi qəbul edilir.

Bildiyim qədər, ictimai nəqliyyatda özündən böyüyə yer vermək Sovet dövründə Azərbaycanda çox məşhur imiş. Hətta bu davranış bir nümunə kimi göstərilirmiş. İndiki şəraitdə bu davranışın mənəvi dəyərlərə hörmət kontekstindən yarandığını düşünürəm. Çünki yer verilməyən xala avtobusda, metroda dava salırsa, gəncləri tərbiyəsizlikdə ittiham edirsə, burada heç bir mənəvi dəyərdən söhbət gedə bilməz. Bir sözlə, əks cins nümayəndələrində xüsusən irad tutulacaq mövzu yoxdur. Davadır, bunu qadınlar da edir. Davranışına fikir verməməkdirsə, bu, bəzi qadınlara da aiddir”.

“Hər kəs öz avtobusu ilə getsin”

Jurnalist Ramid İbrahimov: “Cəmiyyətdə kişilərdən gözlənilən çoxdur. İctimai nəqliyyatda kişilər çox çətin vəziyyətə salınır. Onlar sanki cəzalı kimidir. Əks cinsin münasibəti anlaşılmaq və arzuolunmazdır. Avtobusun qapısından başlayan xoş olmayan münasibət avtobusdan düşənə kimi davam edir.”

“Qərribə mənzərələrlə qarşılaşırıq”

Jurnalist Alçina Amilqızı: “Mütəmadi olaraq istifadə etdiyimiz ictimai nəqliyyatda iyrənc mənzərələrlə qarşılaşırıq. İnsanların xoş olmayan davranışları artıq günümüzün ağır probleminə çevrilib. Hər iki cinsin nümayəndələri arasında hələ də özünü ictimai nəqliyyatda idarə edə bilməyənlər var, qarşı tərəfə

münasibətdə hərəkətlərinə nizam qoymayan, bəzi məqamlara xudbinliklə yanaşanlar az deyil.

Təbii ki, heç kəs insan dolu avtobusda və ya metroda narahat yol getmək arzusunda deyil. Düzgün tərbiyə almamış insanların qıcıqverici davranışlarına da dözmək bir başqa işgəncədir. Sərnişinlərin avtobusa daxil olaraq oturacaq davası etmələri, əyləşib yan oturacağı əşyaları ilə məşğul etmələri, hamilə və ya uşaqlı qadına, yaşlılara, əlillərə yer verməmələri, ayaq üstə kürəyə asılan çantalarla sərnişinləri narahat etmələri və ən nəhayət, sıxlıqdan “yararlanan” bəzi əks cinslərin etik olmayan hərəkətləri ictimai nəqliyyatın simasını əks etdirir. Fərq etmir, bu davranışların iştirakçıları hər iki cinsin nümayəndələridir və bu, reallıqdır. Təəssüf ki, bu məsələdə də irəli gedə bilmirik. Görünür, beyinlər və düşüncələr dəyişməlidir”.

“İstədim deyəm ki, ay xanım...”

Jurnalist Ayyət Əhməd: “Bu gün metro və avtobuslarda bəylərin xanımlara yer verməsi ilə bağlı problem yoxdur. İctimai nəqliyyatda, ilk növbədə özündən böyüklərə və ya səhhətində problemi olanlara yer vermək kimi yazılmayan qanun, bəlkə də, dünyanın heç bir ölkəsində olmayan bu adət-ənənə məni çox sevindirir. Bu cür anlayışlar Avropada yoxdur və bu, ən böyük mədəniyyətsizlik sayılır. Hətta bu davranışa görə, sizi məhkəməyə də verə bilərlər. Amma Azərbaycan xanımının kaprizi də, cəsarəti də, kini də, hiddəti də, qəzəbi də, sevgisi də, həsrəti də səmimi olur. Bu da çox arzuolunan haldır. Amma metro və avtobuslarda xanımların özlərinin bir-birinə hörmət etməməsi, bir-birinə laqeydlik nümayiş etdirməsi məni üzür. Bəzən baxırsan ki, 18-25 yaşlı xanım əyləşir, qulağında qulaqcıqlar, anası, bəlkə də nənəsi yaşda əlində əsa olan və çox çətinliklə nəfəs alan bir ağbirçək onun başının üstündə birtəhər dayanır. Gözü də o gənc xanımın

üzündə qalır ki, bəlkə, insafa gələ ki, nənə, gəl əyləş. Dəfələrlə bu halın şahidi olmuşam.

Bir dəfə avtobusda gənc bir xanımın başımın üstünü kəsdirdiyini görəndə dərhal durub yerimi ona verdim, Allahın sağ olunu da demədi. Deməsin, istəmirəm. Növbəti dayanacaqda avtobusa ahıl yaşda, ağbırçək bir xanım mindi. Həmin gənc xanım ahıl nənəyə nəinki yer vermək, heç üzünə də baxmadı. Kənar müdaxilələrə də «mən də hamı kimi 30 qəpik ödəyirəm» reaksiyasını verdi. Bir istədim dillənim ki, ay xanım, bəs sən özün başımın üstünü kəsdirib gözlərimə elə boylanırdın ki, elə bil sənə yer vermək mənim boyumun borcudur, indi özün niyə yer vermirsən ? Baxdım ki, öz həmcinsləri “pay”ını verdilər, daha dillənmədim.

Xoşlanmadığım daha bir məsələ metro və avtobuslarda hamilə qadınlara öz gənc həmcinslərinin yer verməməsidir. Hətta dəfələrlə şahidi olmuşam ki, hamilə xanım avtobusa daxil olan kimi 60-70 yaşlı xanım durub, ona yer verib, amma 18-25 yaşlılar heç nə olmamış kimi rahatca əyləşib, qulaqcığa səs verərək mahnı dinləyib, saqqız partladılar. Xanımlar bəzən özləri bir-birinə hörmət etmirlər”.

“Rəfiqəmə təsir etdi”

Jurnalist Brilyant Rəsulova: “İctimai nəqliyyatda əks cinsin nümayəndələri daha çox kobud davranırlar, xoşgörünürlü xanımlara təcavüz edən kimi baxanları da görmüşəm. Daha çox danışqlarına, işlətdikləri kəlmələrə diqqət etməlidirlər. Əksəriyyəti söyüşlə danışır və eyni nəqliyyatda qadınlara olduğunu unudurlar, ya da bu, onların vecinə olmur. Sürücü ilə davranış qaydalarında da çoxu güclərinin üstün olduğunu düşünüb onları alçaldırlar. Nəticədə dəfələrlə rastlaşdığımız xoşagəlməz davalar yaranır. Bu hallar sərnişinlər arasında da özünü göstərir. Təsa-

düfən birinə toxunarkən, qadın olsa üzr istəyir, məsələ xoş sonluqla bitir, kişilərdəse bu, 90% hallarda davaya çevrilir.

4 il əvvəl 65-70 yaşında bir kişi avtobusda rəfiqəmə əllə təcavüz etmişdi, bu hal nə ilk, nə də son deyil. Ondan sonra ictimai nəqliyyatda basabas olanda minmirəm, ya da məcburam qadınlara əhatəsində olam”.

“Dedim ki, ay nənə...”

Jurnalist Adəm Abbaslı: “Bu, mənim ən yaralı yerimdir. Əsasən də səhər və axşam saatlarında... Təsəvvür edin ki, səhər yuxudan ala-yarımçıq durub işə gecikməmək üçün evdən tələsik çıxırsan. Avtobus dayanacağına hamıdan tez çatasan, amma hamıdan axırda minəsən. Buna səbəb isə əlbəttə ki, çox vaxt elə xanımlar olur. Hətta az qala, adamı bərcü çıxarırlar. Sanki səhərin gözü açılmamış dayanacağına gəlmişəm ki, xanımlar üçün yer tutum – onlar minsin, mən isə yerdə qalım. Belə olmamalıdır! Hamı dayanacağına çatarkən özündən əvvəlki və sonrakı insanların sırasını gözləməlidir. Day hay-küylə özünü zorla avtobusa pərçimləməməlidir. Qadın olanda nə olar ki? Bəyəm mən hansısa qadına görə, iş dəfələrlə gecikib işimdən olmalıyam?! Əlbəttə ki yox!

Bir də görürsən ki, səhərin alatoranında bir nənə adamlarla dalaşır ki, indiki kişilər qadınlara hörmət qoymur. Bir dəfə bir yaşlı (70-80 yaş arası) qadınla sözlə savaşısam. Demişəm ki, ay nənə, bax sən niyə günün bu vaxtı evdən çıxıb harasa gedirsən ki, indi də mənimlə avtobusa minmək üstündə savaşısan? Mən işə gedirəm, sən isə 100 % hansısa qohumunun evinə gedirsən ki, oturub gəlindən qeybət edəsən. Gözlə, işə gedənlər getsin, sonra avtobusların nisbətən boş vaxtlarında min get də. Qadın dinmədi. Düz sözə nə deyəsən!?”

Başqa sözlə, qadınlara avtobusa minmək üstündə kişilərlə savaşıb onları basıb keçmələrinə, mindikdən sonra isə ardınca

gələn sərnəşinlərə irəliləmək imkanı verməmələrinə, özləri elədikləri halda digərlərinin üstünə qışqıraraq “hara itələyirsən?” demələrinə və etikama sığınıb burda deyə bilmədiyim digər hərəkətlərinə pis baxıram”.

“Oğlan hamilə qadına dedi ki...”

Jurnalist Maya Quliyeva: “İctimai nəqliyyat - işləyən insanların gündəlik 3 saati deməkdir. Bu saatlarda hamının tələsməsi, işə tez çatmaq, gecikməmək kimi problemlər aqressiya yaradır. Avtobus və metroda əsasən də, yer üstündə mübahisələrin, davaların düşməsinin çox şahidi olmuşam. Gündəlik problemlər insanlarda səbr deyilən o gözəl hissi öldürüb. Əks və ya elə öz cinsindən olan insanları başa düşmək lazımdır. “Qanan qanmaza borcludur” misalı həmişə devizim olub.

Bir dəfə metroda çox sıxlıq idi. Bir hamilə qadın qatara daxil oldu. Çalışdım ki, mümkün qədər tutacağa yaxın olsun. Qəfil qatarın öz sürətini azaltmasına görə, hamı bir-birinin üstünə yığıldı. Hamilə xanım da qarşıda dayanmış bir topa oğlanın üstünə yığıldı. Oğlanlardan biri qayıtdı ki, yavaş ay xanım, məni udmuşdun. Qadın “bağışlayın” desə də, oğlanın elə deməsinə çox pis oldu. Mən də qadının qolundan tutub oğlana cavab verdim ki, həkim hamilələrə qoyun ətini qadağan edib”.

“Yanlarında kişi oturmasını istəmirlər”

Jurnalist Səxavət Məmməd: “İctimai nəqliyyatda ürəkəçən heç nə yoxdur. Sürücülərin etdiklərindən tutmuş, sərnəşinlərin hərəkətlərinə qədər...”

İctimai nəqliyyatda qadınlar haqqında ən çox irad oturmaq məsələsində tutulur. Açıqı, kişilər qadınlara hər zaman yer verir. Ancaq bəzi qadınlar bunu hüququ kimi görür. Baxmırlar ki, oturan bəlkə xəstədir, yorğundur, ağrıyır. Dəfələrlə olub ki, otur-

muş kişinin başının üstündə durub, “yerimdən dur” baxışları ilə baxanlar görmüşük. Oturmaq məsələsindən başqa, bəzilərinin imkanı olsa, avtobusu bloklarının qarşısına qədər də sürdürər.

Müşahidə etmişəm, yer tapıb oturmayan qadın çox aqressiv olur. Həmin dəqiqə anlayıram ki, avtobusda mütləq söz-söhbət düşəcək, düşür də. Bir də ən qəribə məsələ tək oturmaq istəyidir. Bəzi qadınlar isəmir ki, yanında kişi otursun. Buna görə də dava düşdüyünü də müşahidə etmişəm”.

“Ağızlarından sarımsaq iyi gəlir, amma...”

Jurnalist Fəridə Abdullayeva: “Ən zəhləm gedən davranışları, qolunun altı iy verə-verə özlərini camaata sürtməkləridir. Kobud, etikadan uzaq formada irişənlərdən də xoşum gəlmir. Ağızlarından sarımsaq iyi gələ-gələ adama baxıb dişlərini ağardanlar var. Gözəl qadın görəndə gözlərini zilləyib baxan, yaşlı, hamilə qadınlara yer verməyən, qışqıra-qışqıra telefonla danışan və s. kimi tiplərdən zəhləm gedir”.

“Həyasızcasına keçib oturdu”

Şair Emin Piri: “Elə də fikir vermirəm. Çünki müəllim işlədiyim kənddə kişilər avtobusa ön qapıdan minə bilməz. Qabaqda oturmaq da olmaz. Sovet dövründən qoyulmuş qadağadır. Yalnız arxa qapıdan minib arxada oturmalısən. Ön yerlər boş olsa, arxada basabas olsa da, önə keçməyin və ya əyləşməyin etik sayılmır. Bunun sonunu “razborka” gözləyir. Buna görə də istər-istəməz yalnız arxaya gedirəm. Amma şəhərdə xanımlar bir qədər xanımlıq hörmətini unudurlar. Sumqayıtda boynu qırılmış uşaq gipsdə oturmuşdu. Qadının biri böyüklərə, qocalara hörmətsizlikdən gileyləndi. O uşaq durdu, qadınsa həyasızcasına o yerdə oturdu. Bəzən düşünmələr ki, o oturan oğlan bəlkə xəstədir, bəlkə ayağı protezdir. Ancaq gileylənirlər”.

“Yadıma düşəndə hələ də gülürəm”

Jurnalist Lamiyə Balacayeva: “Əslində çox bəydən şikayətçi olsam, haqsızlıq edərdəm. Nə də olsa, nəzakət xətrinə xanımlara yer verirlər. Amma ictimai nəqliyyatda bəylərimizdə bəyənmədiyim bəzi nüanslar var. Hansılar ki, yanındakı xanımdan qorxub yer vermirlər. Bu fikrim gülməli səslənə bilər. Hərçənd onlardan yer istəyən də yoxdur axı. 9 il öncə başıma bir əhvalat gəlmişdi. Qəbul imtahanına hazırlaşan ərəfədə metroda təzyiqim düşdü, halım pisləşdi. Yer verdilər, yenə özümə gələ bilmədim. Qatardakıların köməyi ilə hava almaq üçün platformaya çıxarıldım. Bu zaman bir bəy də kömək etmək istəyirmiş. Sevgilisi qolundan dartıb, qısqanıb deyə icazə verməyib. Özümə gələndə rəfiqələrim danışdı. Bu günə kimi yadıma düşəndə gülürəm. Hərdən oğlanların tərlənməyə qarşı qoruyucudan istifadə etməmələri də xoş deyil, bu, bəzi qadınlara da aiddir. Daha sonra kürək çantaları və vecsiz kimi dayanmaları da əsəbiləşdirir adamı.

Nə gizlədim, ictimai nəqliyyatda kişilərin özlərini qadınlara yaxın hiss edib, irişmələri xoş davranış deyil”.

İCTİMAİ NƏQLİYYATDA NECƏ DAVRANMALIYIQ?

Hər gün milyonlarla insan ictimai nəqliyyatdan istifadə edir. Təbii ki, burada müəyyən davranış qaydaları var ki, fərdiçilikdən çıxır. Yəni ictimai nəqliyyatda insan öz avtomobilində olduğu kimi istədiyi hərəkətləri edə bilməz. Eyni zamanda cəmiyyətdə qəbul olunmuş müəyyən etik qaydalar var ki, bu, həm də ictimai nəqliyyatda keçərlidir.

Bəzən sosial şəbəkələrdə insanların avtobus, metro və digər nəqliyyat vasitələrində etik qaydaları pozaraq yüksək səsle danışdığını, yaxud yersiz səs-küy saldığını, başqa sərnəşinlərlə mübahisə etdiyini əks etdirən videolara rast gəlirik. Bütün bunların yolverilməz olmasını cəmiyyət olaraq qəbul edirik. Amma ümumilikdə davranış qaydalarını bilirikmi?

İctimai nəqliyyatda bəzi davranış qaydaları haqqında növbəti araşdırmanı təqdim edirik.

İlk olaraq boş ictimai nəqliyyata (avtobus və ya qatar) birinci daxil olduqdan sonra əyləşib yan oturacağa əşyalarınızı qoyaraq boş yeri məşğul etmək olmaz. Təbii ki, digər yerlər boşdur deyib buna haqq qazandırmaq mümkündür. Amma bu, sizdən sonra daxil olan sərnəşinə qarşı hörmətsizlik hesab oluna bilər.

Əgər qatar və ya avtobusda ayaq üstə gedirsinizsə, o zaman nəqliyyatın orta hissəsinə keçmək lazımdır. Konduktor və ya sürücünün bu barədə xəbərdarlıq etməsini gözləmək lazım deyil. Eyni zamanda düşəcəyiniz dayanacağa çatmamış çıxış qapılarına doğru yaxınlaşmaq sizi ənərkən digər sərnəşinləri itələyərək çıxmanızın qabağını alar.

Kürəyə asılan çantalar (ryukzaklar) ictimai nəqliyyatda sərnəşinlərə çox narahatlıq yaradır. Ən çox isə nəqliyyat vasitəsi sərnəşinlərlə dolu olduğu halda bu əşya insanlara mane olur. Etik qaydalara riayət edərək çantanı kürəyinizdən çıxararaq, ayağını-

zın yanında yerləşdirmənin ən doğru variantdır.

Nəqliyyat vasitəsinin salonunda ucadan danışmaq qətiyyət yolverilməzdir. Çünki digərləri sizin söhbətinizə qulaq asmaq məcburiyyətində deyil. Eyni zamanda mobil telefonla maksimum dərəcədə az və asta səslə danışmaq lazımdır. Etik qaydalara zidd olan digər məsələ isə ictimai nəqliyyatda şəxsi söhbətləri danışmaqdır.

Avtobus və ya qatarda qida qəbul etmək də digərləri tərəfindən yaxşı qarşılanmaya bilər. Xüsusilə sərt iyli yemək yemək qadağandır. Amma şirniyyat, şokolad kimi qidaları qəbul etmək olar. Bunu isə elə etmək lazımdır ki, digərləri görməsin. Çünki kiminsə bu qidaya həmin an istəyi yarana bilər.

İctimai nəqliyyat vasitəsi tam dayanmayınca ona minməyə tələsməyin. Çünki öncə düşünlərə yol vermək lazımdır. Nəzakət əlaməti olaraq qadınlara, yaşlılara, əlillərə, körpələrə, hamilə qadınlara öz yerinizi verin.

Nəqliyyatda kitab və ya qəzet oxumaq yaxşıdır. Amma bunu elə etmək lazımdır ki, digərlərinə maneə yaratmayasınız. Həmçinin başqasının oxuduğu kitaba, yaxud mobil telefonda izlədiyi hər hansı videoya baxmaq düzgün deyil.

Ən əsası isə ictimai nəqliyyatda əlinizdəki zibili yerə və yaxud pəncrədən çölə atmaq olmaz.

İCTİMAİ NƏQLİYYATDA SİVİL DAVRANIŞ MƏDƏNİYYƏTİNİN İNKİŞAFINA DƏSTƏK LAYİHƏSİ

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurasının Bakı Nəqliyyat Agentliyi ilə birlikdə təşkil etdiyi (2020-ci il 1-ci qrant müsabiqəsi), Rasim Məmmədovun sədri olduğu Sabitlik və İnkişaf Mərkəzi İctimai Birliyinin “Nəqliyyata ictimai nəzarət”: ictimai nəqliyyatda sivil davranış mədəniyyətinin inkişafına dəstək” mövzusunda beşaylıq layihəsi 10 iyul 2020-ci il tarixindən etibarən həyata keçirilməyə başlandı.

Layihə müasir dövrün tələb və dəyərlərinə uyğun olaraq, ictimai nəqliyyatda, eləcə də sürücülərlə piyadaları, nəqliyyat sahibkarları ilə idarəçiləri, sürücülərlə sərnəşinləri, həmçinin mövcud qanunlarla vəzifələri əhatələyən mürəkkəb yol mədəniyyətində fərqli münasibətləri dəstəkləyərək geniş kütlələrin yararlandığı ictimai nəqliyyat biznes sahələrində sivil davranış qaydalarının formalaşmasını və inkişafına dəstəkləyir. İctimai nəqliyyatda və yol infrastrukturunda ictimai nəzarəti, ümumi ictimai qınağı önə çəkərək, vətəndaş-sahibkar, sürücü-piyada, sərnəşin-sürücü münasibətlərinə yeni, fərqli, kreativ-innovativ baxışlarla bağlı təşəbbüslərin reallaşdırılmasını, fərqli sahibkarlıq, ictimai ədalət, sivil nəqliyyat-yol fəlsəfəsinin sosial konsepsiya olaraq irəli sürür. Nəqliyyatda ictimai nəzarət vətəndaş fəalliyətini, sürücü-sərnəşin münasibətlərindəki gərginliyi, eləcə də yollardakı tıxacların azalmasına, ekoloji-iqtisadi, ictimai-sosial problemlərin həllinə yardımçı ola bilər.

Son illər dünyada və Azərbaycan yol-nəqliyyat sahələrində baş verən iqtisadi yeniliklər və dəyişikliklər, İK texnologiyası, süni intellektin sürətlə inkişafı, ənənəvi fərdi nəqliyyat vasitələrinin fərqli – innovativ-kreativ ictimai nəqliyyat növləriylə əvəz-

lənməsi, respublikamızda qeyri-neft sektorunun inkişafına dair ölkə Prezidenti İlham Əliyevin imzaladığı proqramlar, regionların iqtisadi cəhətdən inkişaf etdirilməsiylə əlaqədar dövlətimizin apardığı infrastruktur yenilikləri dəstəkləməklə ictimai nəqliyyatda, yol mədəniyyətimizdə, sürücü-sərnişin, piyada-sürücü münasibətərində əsaslı dəyişikliklərə ehtiyac duyulur.

KİV və sosial şəbəkələrdə son vaxtlar ictimai nəqliyyatda sürücülərlə sərnişinlər, eləcə də ictimai nəqliyyat istifadəçiləri arasında müxtəlif formalı münaqişələrlə bağlı yayılan materialların monitorinqi də göstərir ki, həm ictimai nəqliyyatda – avtobus, metro, taksi, şəhərlərarası nəqliyyat vasitələri – dəmiryolu, aviasiya, hətta velosiped və piyadalarla bağlı müxtəlif səviyyədə problemlər mövcuddur. Vətəndaşlar ictimai nəqliyyat vasitələrinə ziyanlar vurur, sürücülərin öz peşə vəzifələrini yerinə yetirməklərinə maneə olur, qeyri-qanuni tələbləri ilə başqalarının həyatını təhlükəyə atırlar. İctimai nəqliyyatda etik və davranış normalarına riayət etmək istəməyənlər özləri də bilmədən qanun qarşısında cavabdehlik daşıyır, münaqişələr zamanı insanlar xətər alır, iqtisadi və sağlamlıqla bağlı zərər meydana çıxır, xuliqanlıq, cinayət tərkibli hadisələr zamanı isə şəhərlərdə kriminal durum mürəkkəbləşir. İctimai və fərdi nəqliyyat sürücüləri arasındakı münaqişələr, sürət artımı, qanunla tənzimlənən yerlərdə parklanma pozuntuları, sərnişinlərin avtobusları istədikləri yerdə saxlamaq tələbləri, ictimai nəqliyyatda yararlananların hansısa kobudluqları kimi problemlərin böyük əksəriyyətini marifləndirmə, ictimai nəzarəti gücləndirmək, vətəndaş aktivliyi göstərərək sosial qınaq alətlərindən yararlanmaqla aradan qaldırmaq mümkündür. Sosial şəbəkə paylaşımaları, İnternet resurslarında yayımlanan ictimai nəqliyyat və yol mədəniyyətindəki qüsurlar, nöqsanlar, çatışmamazlıqlar, yaradılan süni əngəllər, insanların həyatına qəsd kimi qəbul edilə biləcək hallara qarşı mübarizədə geniş kütlələrin fəal müdaxiləsi və ictimai nəzarəti yaratmaqla almaq mümkündür.

Layihənin əsas məqsədi ictimai nəqliyyatda ictimai nəzarəti, sosial qınağı tətbiq və təbliğatını aparmaqla, müxtəlif formada aksiyalar təşkil etməklə, maarifləndirmə, xaricdəki uğurlu təcrübələri yaymaq, vətəndaşları bu sahədə etik davranış qaydalarını qorumağa çağırmaqdır. Bu yöndə nəqliyyat mütəxəssislərinin, ekspertlərin, ictimai xadimlərin yazdıqları məqalə və materiallardan ibarət kitabça, eləcə də yeni media imkanlarından yararlanaraq sosial şəbəkə və İnternet resurslarında virtual aksiyalar, elektron kitabxanada e-nəşrlər yerləşdirməklə, ayrıca “Nəqliyyatda ictimai nəzarət” sosial şəbəkə resursunu yaratmaqla qarşıya qoyulan məsələlərin həllinə çalışıldı. Orta məktəb şagirdləri, universitet tələbələri, ictimai fəal gənclərin iştirakıyla geniş kütlələr arasında maariflənmə işləri aparılır. Sərnişinlər və avtobus sürücüləri, ictimai nəqliyyatdan yararlananlar, işləyənlərin özlərinin də cəlb olunduğu tədbirlər zamanı nəqliyyatda ictimai nəzarətin formalaşdırılması, sosial qınaq alətlərinin bərqərar edilməsi, yeni media və İKT imkanlarından yararlanaraq qanunları pozanları tənbeh edilməsi, ictimaiyyətin qarşısına çıxarılaraq məzəmət olunması mexanizmlərinin, eləcə də etik davranış normalarının hər kəs tərəfindən qorunmasının vacibliyi təbliğ olundu.

Bu problemə innovativ-kreativ yanaşmanın vacibliyi ictimai nəqliyyat sahiblərinə tanıtmaq, intellektual-elmi, kulturoloji-kreativ materiallardan, virtual məhsullardan ibarət resursların yaradıldı. Paytaxt Bakıda və İnternet üzərindən bölgələrdə onların tanıtılması, sosial şəbəkələrdə məxsusi olaraq layihə çərçivəsində ictimai nəqliyyatda etik davranış formaları, ictimai nəzarətin, sosial qınağın aktuallığını göstərən elmi-təcrübi materiallardan ibarət kitabın, rəqəmsal e-nəşrlərin, vizual-virtual məhsullar yayınılandı, bu sahələrdəki problemlərin araşdıraraq cəmiyyətin müzakirəsinə çıxarıldı.

Ölkəmizdə bu sahədə e-kitab, səsli nəşrlər, ictimai nəqliyyat sahələrinə dair rəqəmsal məhsullar, onlayn-oflayn elektron

kitabxana, virtual – İnternet resurslar zəif inkişaf etdiyinə görə vətəndaşlar, sürücü və piyadalar dünyada o yöndə gedən proseslərdən kənar qalıblar. Son 10-15 ildə xaricdə elektron kitab, səsli, rəqəmsal məhsullar, e-kitabxana, İnternetüstü e-nəşr və virtual yayım kimi yeni kreativ-innovativ təşəbbüslər ictimai nəqliyyatdakı davranış mədəniyyəti əhatə edən fərqli normalar ortaya qoymaq üçün belə aktual layihələrə böyük ehtiyac duyulur. Xüsusilə gənc nəsil nümayəndələrinin ictimai nəqliyyatda mədəni davranışlar haqqında geniş məlumat ala biləcək, onun müxtəlif istiqamətlərini tanımaq imkanını qazanacaqlar. Problem ilə bağlı əldə edilmiş bütün qənaətlərin KİV-də təbliğinin həyata keçirilməsi bu istiqamətdə atılmış önəmli addımlardan biri olacaq.

Yaxın gələcəkdə bu istiqamətdə fəaliyyətin genişləndirilməsinə, nəqliyyatda ictimai nəzarət problemlərinə aid xüsusi elektron resursun, e-kitabxananın, eləcə də şəbəkə nəşrlərinin yayımını özündə birləşdirəcək yeni resursların yaradılması, virtual məkanda yol mədəniyyəti sahələrinin müxtəlif tərəfləri haqqında elmi-kütləvi, peşəkarlaşmağa yardımçı olan sahəvi elektron kitabların hazırlanması, yayımı, istifadəsi daha da genişlənəcək.

Ölkəmizdə yol və nəqliyyat mədəniyyəti, etik davranış normaları sahəsinə aid dəyərli kağız və elektron nəşrlərin İnternetdə açıq yayım üçün hazırlanması, virtual resurslarda yerləşdirməklə ictimaiyyətin diqqətinə çatdırılması, sosial şəbəkələrdə e-sərgisinə - mütəmadi tanıtımına, təbliğinə ehtiyac duyulur. Müxtəlif ədəbi-mədəni, kreativ-kulturoloji bilgilərlə bağlı elmi-intellektual nəşrlərin azlığını aradan qaldırmaq məqsədi ilə dünyanın və Azərbaycanın tanınmış peşəkarlarının, alimlərin əsərlərindən ibarət ayrıca elektron kitabxananın hazırlanması, yuxarıda sadalanan istiqamətlərdəki boşluqları, qismən də olsa, doldurmağa yönəlib.

Aydın Xan Əbilov,

layihə rəhbəri, yazıçı-kulturoloq

MÜNDƏRİCAT

İctimai nəqliyyat – ictimai nəzarət!	3
Etika və etiket baxımından ictimai davranış qaydaları	7
İctimai yerlərdə davranış qaydaları.....	9
Karantin rejimi yumşaldıldı: ictimai nəqliyyatda necə davranmalı?	14
İctimai nəqliyyatda davranış normaları barədə ekspertlərin rəyi	17
İctimai nəqliyyatda mədəniyyət problemi	21
Pandemiya şəraitində bəzi nəqliyyat agentliyinin sərnəşinlərə müraciəti	23
İctimai sorğu: nəqliyyatda hansı davranış formasını bəyənirsiniz?	25
İctimai nəqliyyatda necə davranmalıyıq?	33
İctimai nəqliyyatda sivil davranış mədəniyyətinin inkışafına dəstək layihəsi	35

“İctimai nəqliyyatda davranış mədəniyyəti”

Elmi-kütləvi toplu

(Azərbaycan dilində)

SİM İB-nin ünvanı:

Azərbaycan Respublikası, Bakı şəhəri, Mətbuat prospekti 529-cu məhəllə, “Azərbaycan” nəşriyyatı, 8-ci mərtəbə.
Tel./faks: (+99412) 539 73 07, 538 67 19, 409 16 81

E-mail: info.damm.mf@gmail.com

**Saytlar: www.inktv.az * www.ictimaixeber.az
www.kitabxana.net * www.ictimainezaret.com**

Sosial şəbəkə resurslarımız:

www.facebook.com/virtualturizmmerkezi

www.facebook.com/sabitlik

www.twitter.com/DAAMInfo

Dizayner: Fəriz Məhərrəmov

Çapa imzalanmışdır: 19.10.2020

Həcmi: 2,5 ç.v

Kağız formatı 60x84 1/16.

Tiraj 400.

Kitab “Aztar” MMC-nin sifarişi ilə çap olunmuşdur.

Ünvan: Bakı şəhəri, Yasamal r.

Mətbuat pr. 529-cu məhəllə.